

Competències bàsiques de l'àmbit d'educació en valors

**A FAVOR
DE L'ÈXIT
ESCOLAR**

Educació en valors socials i cívics

Identificació i desplegament
a l'educació primària

Competències bàsiques de l'àmbit d'educació en valors

Educació en valors socials i cívics

Identificació i desplegament
a l'educació primària

URL: www.gencat.cat/ensenyament

Aquest llibre està publicat amb una llicència Creative Commons Reconeixement-No comercial-Compartir igual 3.0 Espanya.

Per veure'n una còpia, visiteu:

<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/3.0/es/legalcode.ca>

Els termes de la llicència impliquen que aquest material pot ser:

- reproduït, distribuït i comunicat públicament sempre que se'n reconegui l'autoria;
- reproduït, distribuït i comunicat públicament sempre que l'ús no sigui comercial, i
- utilitzat per generar una obra derivada sempre que aquesta quedi subjecta a una llicència idèntica a aquesta.

Aquest document ha estat elaborat per un grup de treball coordinat per la Sra. Irene de Puig, el Sr. Jaume Cela i el Dr. Jaume Sarramona.

© **Generalitat de Catalunya**
Departament d'Ensenyament

Elaboració: **Direcció General d'Educació Infantil i Primària**

Edició: **Servei de Comunicació i Publicacions**

1a edició: **octubre de 2015**

Disseny de la coberta: **Estudi Carme Vives**

Impressió: **EADOP**

Tiratge: **500 exemplars**

Dipòsit legal: **B-26.439-2015**

Índex

Presentació	4
Introducció	5
Competències bàsiques de l'àmbit d'educació en valors	8
Dimensió personal	9
• Competència 1. Actuar amb autonomia en la presa de decisions i assumir la responsabilitat dels propis actes	10
• Competència 2. Desenvolupar habilitats per fer front als canvis i a les dificultats i per assolir un benestar personal	13
• Competència 3. Qüestionar-se i usar l'argumentació per superar prejudicis i consolidar el pensament propi	16
Dimensió interpersonal	19
• Competència 4. Mostrar actituds de respecte actiu envers les persones, les seves idees, opcions, creences i les cultures que les conformen	20
• Competència 5. Aplicar el diàleg com a eina d'entesa i participació en les relacions entre les persones	23
• Competència 6. Adoptar hàbits d'aprenentatge cooperatiu que promoguin el compromís personal i les actituds de convivència	27
Dimensió social	31
• Competència 7. Analitzar l'entorn amb criteris ètics per cercar solucions alternatives als problemes	32
• Competència 8. Mostrar actituds de servei i de compromís social, especialment davant de les situacions d'injustícia	35
Annex 1	
Continguts clau de les competències	38
Annex 2	
ARC (aplicació de recursos al currículum)	39

Presentació

El Govern de la Generalitat de Catalunya, mitjançant el Departament d'Ensenyament, promou i lidera una ofensiva de país a favor de l'èxit escolar, que vol implicar i comprometre tota la societat catalana, amb l'objectiu de millorar els resultats educatius i reduir les taxes de fracàs escolar i d'abandó dels estudis.

La Unió Europea ha establert objectius educatius, en el marc de l'Estratègia Europa 2020 (ET-2020), que han de permetre l'assoliment d'una economia intel·ligent, inclusiva i sostenible. Uns objectius que Catalunya assumeix i que l'obliguen a focalitzar els esforços del Govern en la millora dels resultats escolars i del nivell formatiu dels ciutadans, per aconseguir el ple desenvolupament personal, professional i social al llarg de la vida.

D'altra banda, d'acord amb l'article 97 de la LEC (Llei 12/2009, de 10 de juliol, d'educació), els centres exerceixen l'autonomia pedagògica, a partir del marc curricular establert en el Decret 119/2015, de 23 de juny, d'ordenació dels ensenyaments de l'educació primària, on es concreten les competències bàsiques, els continguts i els criteris d'avaluació.

Dins d'aquest marc de referència, el Departament d'Ensenyament ha impulsat l'elaboració de diversos documents per desplegar i concretar les competències associades a les diferents àrees del currículum. El document que ara presentem correspon a les competències bàsiques de l'**àmbit d'educació en valors (àrea de valors socials i cívics)** per a l'educació primària.

Els continguts i competències que aquí es presenten no només són responsabilitat d'aquesta àrea sinó que són una finalitat transversal de tota l'escola. Tota la vida del centre, l'actuació dels docents i de totes les persones que constitueixen la comunitat educativa han de participar d'un esperit de respecte, justícia i col·laboració. Tanmateix, aquesta àrea aporta el treball sistemàtic que permet conèixer i practicar els continguts i els hàbits que són necessaris per a la convivència.

Els elements que componen el document aporten informació relativa a l'assoliment de les competències de l'àmbit al final de l'etapa educativa, la identificació dels continguts clau associats a cada competència, les orientacions metodològiques i d'avaluació per a l'aplicació a l'aula, exemples d'activitats d'avaluació amb els seus indicadors i, finalment, una referència als recursos actualment disponibles on es poden trobar exemples pràctics d'activitats d'aula relacionats amb el desenvolupament de les competències (aplicació de recursos al currículum - ARC).

Aquest document ha estat elaborat amb la participació de professionals de l'àmbit de l'educació en valors i de professorat dels centres públics i privats de Catalunya.

El treball dut a terme ha de contribuir a continuar avançant en la millora de la qualitat del sistema educatiu del nostre país, en l'actualització professional dels nostres docents i, en definitiva, en la millora de l'èxit educatiu del nostre alumnat.

Irene Rigau i Oliver

Consellera d'Ensenyament

Introducció

El Departament d'Ensenyament ha elaborat aquest document d'orientacions per desplegar les competències bàsiques en l'àrea d'educació en valors socials i cívics de l'alumnat d'educació primària amb la finalitat d'ajudar els centres a l'hora de desenvolupar-ne el currículum.

Els elements que componen el document són les dimensions, les competències, els continguts clau, les orientacions metodològiques i les orientacions per a l'avaluació de cada competència.

Les competències bàsiques de l'àrea d'educació en valors socials i cívics es refereixen a les capacitats que permeten als alumnes viure plenament i contribuir al benestar dels qui els envolten, tant dels qui els són més propers com dels qui els són més llunyans. En el món complex d'avui és imprescindible treballar actituds que, des d'uns principis morals compartits, contribueixin a la convivència, al respecte dels drets de les persones i a l'assoliment d'unes condicions de vida dignes per a tothom. Els alumnes, en el marc d'una escola inclusiva, han d'aprendre a ser competents per viure i conviure d'acord amb els valors propis d'una societat democràtica: la llibertat i la responsabilitat personal, la solidaritat, el respecte, la igualtat i l'equitat.

Ser competent en aquesta àrea significa poder detectar situacions de la vida quotidiana, a casa, a l'escola, al barri, etc., que permetin respondre i actuar des d'una perspectiva de caràcter ètic. L'enfocament de l'àrea ha de posar un èmfasi especial en l'assoliment d'actituds i d'hàbits de conducta al llarg de tota l'etapa i en l'adquisició d'habilitats mentals, d'autoconeixement, d'autocontrol, d'empatia i d'assertivitat. Serà tasca de l'equip de mestres d'anar concretant els aspectes que es treballaran en cada curs, adaptats als processos madurats dels infants.

Tanmateix, tota la vida del centre ha de ser coherent amb l'esperit de respecte, justícia i col·laboració que es desprèn dels continguts que aquí es presenten i que no només són responsabilitat d'aquesta àrea, sinó que són una finalitat transversal de tota l'escola. Els documents del centre (el projecte educatiu de centre, PEC; les normes d'organització i funcionament, NOF, i el projecte de convivència) han de recollir aquest enfocament.

En aquesta proposta les competències s'han aplegat entorn de tres dimensions:

La **dimensió personal** fa referència a l'individu en singular, en tant que és capaç de dirigir la seva vida. L'autonomia, el desenvolupament d'habilitats i l'expressió del pensament propi són aspectes que afecten de ple cada persona. Assolir aquesta dimensió permetrà a l'alumne prendre decisions i resoldre conflictes, tot adaptant-se als canvis. Serà competent personalment quan dirigeixi la seva pròpia vida i sigui capaç d'esmenar els propis errors.

La **dimensió interpersonal** fa referència al tracte amb els altres, és a mig camí entre les dimensions personal i la social. Tracta de les relacions que s'estableixen amb les persones amb les quals es conviu. Constitueixen la dimensió interpersonal el conjunt de les relacions quotidianes en què s'assagen actituds de convivència, simpatia, apatia, antipatia...

La **dimensió social** abraça un entorn social més ampli, el que aplega tota l'espècie humana, tot i que el seu abast es va configurant de mica en mica: la ciutat, la comarca, el país, etc. Aquesta dimensió, sense límits

ni fronteres, proposa una reflexió sobre problemes que ens afecten en tant que individus que compartim la condició humana i ens fa sensibles a les condicions i circumstàncies de les altres persones, per més allunyades geogràficament que estiguin. Les competències d'aquesta dimensió desvetllen el caràcter solidari de cadascú que detecta i intenta ajudar en situacions injustes i que empeny a buscar alternatives. En definitiva, atès que res humà ens és aliè, aquesta dimensió ens humanitza.

En cada competència s'assenyalen uns **continguts clau** que constitueixen informacions indefugibles, si bé un mateix contingut pot servir per a diverses competències. Cal tenir present que les actituds no s'adquireixen sense informació, de manera que cal considerar sempre quins continguts corresponen a les respectives competències.

En cada competència s'incorporen **orientacions metodològiques específiques** que han de ser una ajuda per als ensenyants. Entre les més generals que afecten la totalitat del document es poden consignar les següents:

El treball de l'àrea ha de promoure la interiorització dels hàbits més que no pas la memorització de coneixements, si bé certes informacions són necessàries, com ja s'ha dit. La metodologia s'ha de basar en activitats de simulació, de reflexió, de joc, de lectura, i ha d'utilitzar els recursos audiovisuals i digitals com a elements de cerca d'informació alhora que ajuden al debat i al contrast d'opinions. La mateixa dinàmica de l'aula i de l'escola dóna molt sovint situacions que permeten aquesta reflexió i debat. Les actituds i els valors s'adquireixen sobretot a partir de les vivències i l'observació dels models socials.

Els dies internacionals que proposa l'Organització de les Nacions Unides (ONU) i que serveixen per sensibilitzar la població en general: el de la pau, el de les persones grans, el del desarmament, el de la tolerància, el dels drets dels infants, etc., són sempre una bona oportunitat per posar l'èmfasi en les informacions i actituds que fomenten les competències d'aquesta àrea. Però caldrà advertir que no té sentit fer d'aquests dies excepcions de bones pràctiques si aquestes no es perllonguen després en les activitats del dia a dia.

El treball en equip i cooperatiu és una metodologia que en si mateixa ja promou valors de col·laboració i unes relacions personals d'empatia. El docent haurà de crear un clima de tranquil·litat, de diàleg i de confiança que faciliti la comunicació i l'expressió d'idees i sentiments. Haurà de posar en valor les conductes i actituds positives que es produeixen en el marc de l'aula o de l'escola i que serveixen de model i d'exemple.

Com a **recursos** caldrà servir-se dels que són propis d'una matèria d'aquestes característiques: estudi de casos, exemples de vida, situacions reals que ens poden oferir els mitjans, però també a partir de la ficció, la narrativa, el cinema (curtmetratges o llargmetratges), que són mitjans adequats per tractar l'educació en valors. Atès que l'etapa és molt àmplia, caldrà adaptar diferents recursos que s'adaptin a les edats i els interessos dels infants. Per als primers cicles es proposaran jocs, situacions d'aula, activitats relacionades amb la seva vida: presa de decisions, autoconeixement, responsabilitat, etc. En els cursos superiors s'ampliaran amb textos, cançons, teatre, fotografia, pintura, documentals i totes les activitats que es vegin adequades a les edats i les condicions de l'alumnat. A partir de cicle mitjà i especialment en el cicle superior cal tenir en compte els recursos TIC com a eines que milloren la recollida de dades, perquè permeten obtenir informacions amb gran facilitat; així es va introduint els alumnes en els principis de la recerca, el treball en xarxa, la participació en blogs, la producció de documents col·laboratius, la planificació i producció de presentacions, etc.

El treball de l'àrea d'educació en valors socials i cívics es complementa de manera transversal amb el de les altres àrees, ja que requereix una base àmplia de coneixements, i es vincula amb els principis generals que constitueixen la vida quotidiana de l'escola. No pot entendre's aïllat ni, encara menys, en contradicció amb aquests principis. Aquesta àrea està especialment vinculada amb les competències que es

desenvolupen en l'àrea de medi i que fan referència a la dimensió de la vida ciutadana en la qual els alumnes han de dur a la pràctica un sistema de valors i d'actituds positiu i convivencial. També el treball de l'àmbit lingüístic té molts lligams amb aquesta àrea: ha d'afavorir l'expressió dels sentiments i les emocions i ajudar a la simulació de conductes, pràctica que serà a la base de moltes de les activitats desenvolupades.

Per a l'**avaluació** d'aquesta àrea convindrà observar la capacitat d'anàlisi, judici i valoració de l'alumne i de quina manera la seva conducta és inspirada per un sistema de valors afavoridor del creixement personal i de la convivència. És clar que aquesta observació ha d'anar més enllà del marc de l'aula, per incloure tota l'escola, els espais d'esbarjo, les activitats extraescolars... i tots els àmbits en què les actituds preteses en les competències es manifesten.

Com a instruments d'avaluació seran útils pautes d'observació bàsicament actitudinals, que pot omplir el mateix docent o ser emprades com a guies per a l'autoavaluació o la coavaluació. Els exemples de taules que es proposen per a cada competència es vinculen amb alguns dels indicadors que poden ser útils per a la seva avaluació, però poden i han de ser ampliades, d'acord amb les aportacions de cada centre i docent. Tant o més interessant que posar una creueta a la casella és omplir l'espai d'observacions que s'ha proposat a cada graella. Aquest apartat pot donar informació complementària que permeti qualificar més acuradament els alumnes.

L'aplicació de taules d'observació al llarg de tota l'etapa com les exemplificades en aquest document, permetran fer un seguiment de l'evolució de cada alumne i advertir quins són els aspectes que es consoliden i quins demanen més treball. Així mateix, serà un document útil per ser considerat en el pas a l'ensenyament secundari, en què hi ha una continuïtat de les competències.

Competències bàsiques de l'àmbit d'educació en valors

DIMENSIÓ PERSONAL

Competència 1. Actuar amb autonomia en la presa de decisions i assumir la responsabilitat dels propis actes.

Competència 2. Desenvolupar habilitats per fer front als canvis i a les dificultats i per assolir un benestar personal.

Competència 3. Qüestionar-se i usar l'argumentació per superar prejudicis i consolidar el pensament propi.

DIMENSIÓ INTERPERSONAL

Competència 4. Mostrar actituds de respecte actiu envers les persones, les seves idees, opcions, creences i les cultures que les conformen.

Competència 5. Aplicar el diàleg com a eina d'entesa i participació en les relacions entre les persones.

Competència 6. Adoptar hàbits d'aprenentatge cooperatiu que promoguin el compromís personal i les actituds de convivència.

DIMENSIÓ SOCIAL

Competència 7. Analitzar l'entorn amb criteris ètics per cercar solucions alternatives als problemes.

Competència 8. Mostrar actituds de servei i de compromís social, especialment davant de les situacions d'injustícia.

Dimensió personal

Aquesta dimensió agrupa les competències més relacionades amb els valors ètics, especialment les que serveixen per bastir el propi *ethos* o caràcter moral.

Agrupa les competències bàsiques de l'àrea que s'adrecen a la persona en tant que individu capaç de conèixer les seves emocions i sentiments, de respectar-se a si mateix i d'orientar i dirigir la seva pròpia existència. Per això, inclou les competències que porten a captar-se de manera autònoma i responsable, amb coneixement dels propis drets i deures, amb la sensibilitat moral per descobrir els aspectes ètics de les diverses situacions i la possibilitat de la felicitat personal.

L'assoliment de les competències de la dimensió inclou la construcció d'una ètica inspirada en valors àmpliament consensuats, com els representats per la Declaració Universal de Drets Humans, així com el desenvolupament d'habilitats argumentatives de construcció i expressió del pensament propi.

Les competències d'aquesta dimensió, si bé es conceben orientades a la pròpia intimitat, s'assoleixen en gran part gràcies a la interacció amb d'altres persones i es consoliden en els diversos espais i temps socials, siguin escolars, familiars, laborals o de lleure.

La dimensió comprèn les competències següents:

- **Competència 1.** Actuar amb autonomia en la presa de decisions i assumir la responsabilitat dels propis actes.
- **Competència 2.** Desenvolupar habilitats per fer front als canvis i a les dificultats i per assolir un benestar personal.
- **Competència 3.** Qüestionar-se i usar l'argumentació per superar prejudicis i consolidar el pensament propi.

COMPETÈNCIA 1

Actuar amb autonomia en la presa de decisions i assumir la responsabilitat dels propis actes

Explicació

Aquesta competència fa referència a la capacitat d'actuar a partir de criteris propis davant de situacions que plantegen alternatives diferents. Una persona que pren decisions amb autonomia, actua amb coherència amb les pròpies conviccions i valora les aportacions dels altres per incorporar, a partir de la seva llibertat de decisió, les que, de manera raonada, creu adequades.

L'autonomia en la presa de decisions implica el fet d'acceptar i prendre en consideració les conseqüències d'allò que un fa, o d'allò que no fa, tant si és de manera intencionada com si no. Cada persona és responsable dels seus actes. I encara més, en molts casos una persona està involucrada en els actes que fan els altres i n'és coresponsable. Amb la seva actuació, per acció o per omissió, pot afavorir o evitar els efectes positius i negatius que se'n deriven.

Cal tenir en compte que l'autonomia de què disposen els infants i la responsabilitat que se'ls pot exigir depenen del moment evolutiu en què es troben, i que estan mediatitzades pel context familiar i social en què viuen. Les circumstàncies familiars i ambientals són condicionants a l'hora de proporcionar exemples i models d'actuació autònoma i responsable. L'autonomia i la responsabilitat es van adquirint en un procés que es desenvolupa al llarg de la vida. En els inicis, els adults acompanyen els infants; després, a mesura que es fan grans,

van ampliant el seu marc d'actuació, tenen més coneixement i esdevenen més conscients de les conseqüències dels seus actes.

Aquesta competència dóna a la persona la satisfacció de valer-se per ella mateixa sense dependre dels altres i reforça la seva seguretat a l'hora d'enfrontar-se a moltes situacions de la vida quotidiana. Al mateix temps, contribueix a la millora de la convivència. La responsabilitat i la coresponsabilitat intervenen de manera decisiva a l'hora de prevenir i resoldre els conflictes que es donen en tots els àmbits d'actuació.

Aquesta competència es relaciona especialment amb la competència 3, Qüestionar-se i usar l'argumentació per superar prejudicis i consolidar el pensament propi, que tracta de la resiliència, ja que l'habilitat de fer front als canvis requereix la fermesa, l'empenta i la decisió que donen la coherència amb un mateix i la no-dependència dels altres.

Continguts clau

- Conductes autònomes. Exemples i característiques.
- Conductes responsables i coresponsables. Exemples i característiques.
- La coherència com a principi rector de la conducta.
- Normes i límits en les actuacions quotidianes.
- Relació amb l'entorn: implicacions socials i naturals de la pròpia conducta.

Orientacions metodològiques

Per tal que els alumnes siguin autònoms i responsables és imprescindible que tinguin l'oportunitat d'exercir aquestes habilitats. A l'escola hi ha d'haver espais i moments perquè els nois i noies puguin decidir, opinar, participar i col·laborar en allò que els afecta a ells i a la col·lectivitat. Han de poder donar l'opinió i incidir, en la mesura que sigui possible i de manera apropiada a la seva edat, en la normativa general de l'aula i del centre, en el disseny, organització i decoració dels espais, en la concreció del seu recorregut d'aprenentatge, en la determinació i realització de càrrecs de servei a la col·lectivitat...

A l'aula, el mestre, a més, ha de proposar activitats en les quals els alumnes analitzin i reflexionin sobre situacions que mostrin exemples d'actuacions autònomes i responsables. Es poden extreure de la vida quotidiana (experiències, pròpies o no, observades a l'aula, a l'escola, a la família...) o recollides pels mitjans de comunicació. En aquesta línia, també es poden realitzar simulacions en què es dramatitzin situacions i fets que exemplifiquin aquestes habilitats, prioritzant aquelles basades en fets propers a l'alumne perquè li siguin significatives.

La vida de l'aula i del centre comporten moments en què els alumnes han de prendre decisions (sortides, projectes de recerca, organització de festes...). El mestre hauria de posar l'accent en la diversitat d'alternatives que es presenten i proposar-ne la valoració raonada abans de decidir quina és la que es considera més adequada. Després caldrà cercar la coherència amb les decisions preses.

Serà molt útil l'anàlisi de pel·lícules i llibres: les històries més clàssiques, per exemple, ofereixen models d'actuacions en les quals els personatges actuen de manera responsable o irresponsable i poden servir de base per a la reflexió i el diàleg.

Per potenciar l'actuació autònoma dels alumnes cal acostumar-los a discrepar. No cal buscar el consens com a criteri general ni molt menys decidir quina és l'opinió correcta per votació. Cal admetre el dubte i animar a dubtar i valorar els que no estan d'acord amb les idees majoritàries i que són capaços d'expressar-ho. El mestre, per tant, haurà de provocar el pensament original amb preguntes com: "Algú ho veu diferent?". "Podria passar que algú ho veiés d'una altra manera?". A l'aula hi haurà d'haver un ambient en què l'alumne no senti por de ser renyat si diu el que pot semblar un disbarat.

Per estimular la responsabilitat són bons els projectes en els quals hi ha una relació entre els grans i els petits (apadrinaments lectors, tenir cura de l'hort, gimcanes i olimpíades esportives...). També són especialment útils les activitats que s'organitzen a l'aula i al centre al voltant de les festes populars, les sortides o les colònies. Els alumnes poden ajudar a preparar-les i poden prendre moltes responsabilitats en la seva organització.

Orientacions per a l'avaluació

Per avaluar aquesta competència el mestre haurà d'observar la dinàmica de la classe i l'actuació de cada alumne tant en el marc de l'aula com en els diferents espais del centre (patis, menjador, sortides...).

En les estones de tutoria o de debat, el mestre pot utilitzar rúbriques per observar si en les intervencions els alumnes han sabut defensar les pròpies idees i posicions, si accepten les dels altres amb criteri o de manera acrítica, si són capaços d'expressar-se i de mantenir un criteri independent, si s'adhereixen sempre a les idees i opinions dels altres, si són capaços d'obrir temes nous i aportar punts de vista diferents, quin tipus d'intervenció fan o quin paper tenen davant de conflictes que s'han produït... Aquestes rúbriques poden servir per a la mateixa autoavaluació dels alumnes.

Com una activitat concreta per a l'avaluació, es pot proposar l'estudi d'un cas a partir de l'anàlisi de documents (en qualsevol format o suport) en què l'alumne pugui contrastar el grau d'autonomia i de responsabilitat d'un protagonista real o fictici i pugui valorar les diferents alternatives de conducta que se li obren.

Per tal de fer un seguiment de l'assoliment de la competència s'ofereixen els exemples següents d'ítems d'observació:

	Molt sovint	Sovint	Alguna vegada	Gairebé mai	Observacions
Té criteris propis.					
Accepta o rebutja les opinions alienes després d'analitzar-les.					
Argumenta les decisions que pren.					
Reconeix els propis errors.					
Repara les conseqüències de les accions o actes comesos.					
Considera les conseqüències de les accions (pròpies i dels altres).					
...					

COMPETÈNCIA 2

Desenvolupar habilitats per fer front als canvis i a les dificultats i per assolir un benestar personal

Explicació

Per poder assolir una vida plena que permeti mantenir un cert estat de benestar personal i una convivència reeixida, cal que els nens i nenes desenvolupin habilitats que els assegurin una capacitat de resposta davant la complexitat del món.

La realitat actual, amb un canvi permanent i accelerat, exigeix posicionaments que requereixen l'ús de moltes habilitats per adaptar-se i orientar el sentit del canvi. Una habilitat és la capacitat per organitzar accions i funcions que aconseguixin l'efecte desitjat.

Moltes habilitats depenen de les capacitats i de la seva pràctica, però això no significa fatalisme o determinisme. La genètica ens predispesa però no ens determina, de manera que l'educació té un paper important en el desenvolupament d'aquestes habilitats.

Aquesta competència té els mateixos objectius que les habilitats per a la vida que assenyalava l'Organització Mundial de la Salut (1993): "Procurar comportaments saludables d'acord amb la motivació individual, el camp d'acció i el context social i cultural en què es viu".

Es tracta d'habilitats socials, cognitives i emocionals que ajuden les persones a orientar les seves vides, desenvolupant la capacitat de viure amb plenitud i de conèixer amb harmonia. Són la capacitat d'adaptar-se a les situacions i al context, de trobar ajuda en un moment donat, de preveure els fets amb temps per poder adoptar mesures, de no deixar que els aspectes negatius ofeguin els positius... Aquestes habilitats són com una caixa d'eines que ajuden l'infant a adoptar el comportament més positiu

per a ell i per als altres i a assolir un estat de satisfacció.

La vida quotidiana comporta dificultats i conflictes, genera imprevistos que cal poder resoldre: entomar un accident, superar una separació, saber guanyar o perdre, acceptar una decepció, etc., i per això cal poder encarar aquestes situacions amb un bagatge que porti lucidesa, valentia, esperit crític i, a la vegada, flexibilitat i creativitat.

La motivació, l'esforç i la tenacitat són aliats de la resiliència, que es pot definir com la capacitat d'una persona o un grup per superar grans dificultats i créixer a través o en presència d'aquestes dificultats de manera positiva.

Aquesta competència es mou entre l'adaptació al món en què l'infant es troba i la capacitat de buscar alternatives; en aquest sentit es relaciona de manera especial amb la competència 7, *Analitza l'entorn amb criteris ètics per cercar solucions alternatives als problemes*.

Continguts clau

- Conductes assertives i empàtiques: exemples i característiques.
- Fases en el procés de resolució de problemes i de presa de decisions.
- Estratègies del pensament crític i creatiu.
- Estratègies per a l'autoconeixement i l'autoestima; emocions i sentiments.
- Estratègies de prevenció i resolució de problemes o conflictes.
- La voluntat i l'esforç com a components de les conductes resilients.

Orientacions metodològiques

Perquè els alumnes assoleixin la competència cal assegurar que a les aules es fomenta l'anàlisi, l'avaluació de les situacions, la inferència, l'explicació dels perquè i l'autoregulació.

És fonamental crear un clima de seguretat i confiança, que l'aula es converteixi en un espai còmode i on el respecte a les persones estigui garantit. És important que es puguin compartir opinions i emocions i que els infants sentin el suport i respecte de l'educador i dels companys.

L'educador ha de fer un paper de facilitador. Lluny de postures autoritàries ha d'actuar com a orientador i acompanyant. La vida escolar pot portar a situacions en què l'alumne experimenti sensacions de malestar i frustració. En aquests casos, ha d'animar l'alumne a no deixar-se vèncer fàcilment i ha d'estimular un esperit de superació que l'ajudi a vèncer les dificultats. Contribueix a l'assoliment de la competència l'anàlisi de situacions a través de contes, relats, faules, novel·les, pel·lícules, etc., que mostrin personatges que es troben en dificultats i les estratègies que apliquen per superar-les.

La convivència amb els companys, i el joc especialment, provoca situacions en les quals l'alumne no veu satisfetes les seves expectatives. No es pot guanyar sempre, de vegades no ens conviden a la festa que volem... Aquestes són situacions que es poden analitzar amb un diàleg oral, amb una reflexió escrita o també es poden dramatitzar per veure les diferents estratègies que es poden desenvolupar per enfrontar-s'hi: relativitzar-ne els efectes negatius, incrementar l'esforç per superar-les, buscar alternatives, deixar passar temps...

Pot ajudar-hi la utilització de jocs en què els alumnes han de buscar les respostes davant d'una situació que representa una dificultat real o propera a ells i que es pot presentar en forma de targes amb escrits, imatges... Es pot debatre en grups petits primer i després posar-ho en comú amb tot el grup.

Orientacions per a l'avaluació

Aquesta és una competència que es mou en el terreny socioemocional i, per tant, el mestre haurà de ser molt bon observador per detectar elements de convivència, com ara l'adaptació al grup, les actituds perturbadores, les reaccions desmesurades que poden trencar l'equilibri col·lectiu i personal... Tot això especialment en situacions de canvi que afectin l'alumne. El mestre podrà utilitzar un full de seguiment en què reculli totes aquestes observacions puntuals que, a poc a poc, es poden anar convertint en una avaluació continuada.

També es pot proposar l'estudi d'un cas a partir de l'anàlisi de documents (en qualsevol format o suport), en què l'alumne pugui empatitzar amb algun protagonista real o fictici, i que li permeti analitzar quines han estat les habilitats emprades que han dut a determinat desenllaç.

A tall d'exemple s'ofereix aquesta guia d'observació:

	Molt sovint	Sovint	Alguna vegada	Gairebé mai	Observacions
Busca alternatives davant d'una dificultat.					
Mostra constància.					
Considera l'adequació entre mitjans i finalitats.					
Reacciona positivament davant de les dificultats.					
Té capacitat d'adaptació davant de situacions noves i canviants.					
S'esforça per resoldre els problemes que se li presenten.					
...					

COMPETÈNCIA 3

Qüestionar-se i usar l'argumentació per superar prejudicis i consolidar el pensament propi

Explicació

Pensar per un mateix requereix, en primer lloc, l'actitud de no donar res per establert ni acceptar res sense examen. Aquest examen implica comprendre el que s'afirma o es nega, aïllar els arguments que ho suporten i analitzar-los. També inclou la perspicàcia a detectar i analitzar tant allò que s'explicita com el que es pressuposa o amaga.

Un argument és una prova o raó per justificar alguna cosa com a veritable o falsa, és l'expressió d'un raonament. Les dues qualitats d'un argument són la consistència i la coherència. La consistència significa solidesa i durabilitat, i la coherència té a veure amb la cohesió o amb com les regles encaixen les unes amb les altres formant un tot sistemàtic i unificat.

Pel contrari, un prejudici és un judici o suposició no contrastat que es limita a generalitzar. Es mostra en forma de creença o valoració que hom fa de forma precipitada i sense base de certesa, però malgrat això influeix i condiona el punt de vista personal. Té un fort component afectiu: pot generar, per exemple, actituds de rebuig vers les persones o grups percebuts o etiquetats mitjançant prejudicis. Tot i que de vegades els prejudicis poden ser positius ("tots els negres tenen sentit del ritme" o "les dones són més sensibles que els homes"), generalment encobreixen una diferenciació que fàcilment condueix a la discriminació.

En l'anàlisi i el tractament d'un prejudici no es poden menystenir aquests elements emotius. De vegades l'única manera de modificar un prejudici no serà a través de la presentació d'exemples positius o d'altres arguments, sinó mitjançant accions efectives d'ajut, de cura, de solidaritat i de cooperació

que trenquin el cercle discriminació-estereotip-prejudici.

Per tant, els alumnes han d'aprendre a argumentar, cosa que inclou definir, estipular, replicar a les objeccions, contrareplicar, refutar els arguments contraris, contraargumentar, preguntar... Al mateix temps cal que vagin aprenent a detectar arguments fal·laços com els arguments d'autoritat, les desqualificacions personals, les apel·lacions a la majoria, les generalitzacions precipitades, les ambigüitats...

L'argumentació requereix una actitud de rigor i obertura intel·lectuals fonamentada en bones raons, però al mateix temps necessita la força i la intuïció que de vegades les emocions ens transmeten. Els nois i noies, amb la combinació de tots aquests elements, aniran construint el seu pensament propi.

Aquesta competència es relaciona amb la 5, *Aplicar el diàleg com a eina d'entesa i participació en les relacions entre les persones*, perquè el coneixement objectiu i el diàleg són eines que contribueixen a la superació dels prejudicis.

Continguts clau

- Estratègies per al diàleg: l'argumentació, la contraargumentació i les proves.
- Característiques del pensament argumentatiu: causa-efecte, mitjà-finalitat, relació part-tot... Arguments fal·laços.
- Prejudicis i estereotips propis i aliens.
- Situacions de marginació, discriminació i injustícia social en l'entorn local i en el món. Causes que les provoquen.
- Els mitjans de comunicació com a font d'estereotips i prejudicis.

Orientacions metodològiques

La capacitat d'argumentar es pot iniciar ben d'hora. En el moment que els infants emeten judicis el mestre pot començar a preguntar pels criteris i per les raons que sustenten les seves afirmacions. Per propiciar un pensament lliure de prejudicis és important que els alumnes explicitin el perquè de les seves opinions, en què es fonamenten i quines són les motivacions que els porten a certes conclusions. A l'hora d'ensenyar la competència argumentativa caldrà facilitar l'anàlisi i la crítica dels arguments i les opinions dels altres al costat de l'elaboració i l'expressió acurada dels propis.

El mestre pot aprofitar la vida del centre per identificar els arguments que suporten una opinió determinada. Per exemple, davant de la necessitat d'elaborar un protocol per a l'endrega de la classe, en la discussió de la necessitat de mantenir un determinat càrrec o a l'hora de triar el tema per a una recerca, pot demanar quins són els pros i els contres de les diferents opcions. Pot fer-ho mitjançant pluges d'idees en grup petit i després fer una posada en comú que amplii els arguments. Ha de procurar que els arguments aportats continguin les justificacions pertinents. Convé preveure els arguments contraris o les objeccions que es poden fer al propi punt de vista.

També es pot fer referència a temes de debat que són presents a la societat i que permetin exercitar l'ús de les raons i la capacitat argumentativa: el paper de la televisió i els mitjans de comunicació, l'ús dels mòbils, determinades modes respecte la manera de vestir... Per exemple, convé analitzar què tenen en comú i què de diferent certs titulars de notícies que per a uns diaris són positives i per a altres, negatives, i buscar quines són les raons que justifiquen les diferències. Es poden organitzar debats per analitzar els motius que hi ha darrere els diferents punts de vista, que poden ser dramatitzats fent que cada un dels participants adopti un rol fictici (un mestre, una política, un jove, una dona molt rica...) i argumenti a partir d'aquest rol.

Cal tenir present, però, que l'alumnat més jove té dificultats a adoptar en abstracte una perspectiva diferent a la pròpia. Aquesta adopció de perspectiva es veu facilitada per la presència efectiva de qui manté una posició diferent. Per tant, seran útils els contactes amb altres col·lectius (altres grups classe, altres escoles, associacions de gent gran, professionals diversos...) que transmeten altres punts de vista o la redacció d'escrius amb destinataris reals en què s'argumenti una determinada proposta, tot resolent els possibles contraarguments (una carta a la direcció del centre o a un regidor...).

Orientacions per a l'avaluació

La competència argumentativa es pot avaluar mesurant diferents paràmetres: la claredat, la concisió, la cura i la coherència dels arguments que s'expressen, la disposició d'autocorregir-se, si els arguments de l'altre són més sòlids que els propis i la capacitat de detectar les fal·làcies o els raonaments incorrectes. I això es pot fer tant mitjançant activitats escrites com observant el comportament dels alumnes en situacions de debat.

A continuació, a títol d'exemple, es dóna una llista d'alguns aspectes a observar per tal d'avaluar la competència:

	Molt sovint	Sovint	Alguna vegada	Gairebé mai	Observacions
Expressa el seu punt de vista amb claredat.					
Usa arguments sòlids per defensar les seves opinions.					
Menciona arguments a favor i en contra.					
Canvia de parer si l'argument de l'altre és més convincent.					
Intervé de manera reflexiva i sense impulsivitat.					
Les seves opinions i argumentacions estan lliures de prejudicis.					
...					

Dimensió interpersonal

Integren aquesta dimensió les competències que tenen a veure amb la comunicació i la interacció quotidiana de la persona amb d'altres persones concretes.

Les competències d'aquesta dimensió preparen per a una acció fonamentada en el diàleg i en el respecte, i també en l'adopció de criteris per tal de considerar allò que fan les altres persones, així com per a la gestió positiva dels conflictes que inevitablement planteja la convivència. Tracta de les relacions que s'estableixen amb les persones amb les quals es conviu. La família, l'escola, el barri o el poble són els àmbits en els quals s'assagen actituds de convivència, simpatia, apatia, antipatia... i són el bressol de la pràctica dels grans valors com el respecte, la tolerància, el diàleg, la cooperació i el compromís. És des d'on es plantegen amb contundència les qüestions relacionades amb la llibertat i la responsabilitat.

La dimensió comprèn les competències següents:

- **Competència 4.** Mostrar actituds de respecte actiu envers les persones, les seves idees, opcions, creences i les cultures que les conformen.
- **Competència 5.** Aplicar el diàleg com a eina d'entesa i participació en les relacions entre les persones.
- **Competència 6.** Adoptar hàbits d'aprenentatge cooperatiu que promoguin el compromís personal i les actituds de convivència.

COMPETÈNCIA 4

Mostrar actituds de respecte actiu envers les persones, les seves idees, opcions, creences i les cultures que les conformen

Explicació

Respectar les persones significa tenir en compte la seva dignitat, la seva condició humana i implica el reconeixement dels seus drets com a individu. Aquests drets estan reconeguts en la Declaració Universal dels Drets Humans i en la Convenció dels Drets de l'Infant, impulsades per l'Organització de les Nacions Unides i acceptades per la majoria d'estats del món. Són fruit de l'evolució històrica de la humanitat, que ha vist la necessitat de convertir-los en codi i marc per a la convivència.

El respecte que es deu a cada un dels altres no significa que les seves idees, opcions i creences no hagin de ser posades en consideració ni que calgui acceptar-les de manera acrítica. Especialment cal ser crítics amb les que són fruit d'egoismes i de prejudicis. Aquest és el sentit que pren l'expressió de respecte actiu vers les diverses idees, opcions i creences.

En el món actual globalitzat en què les cultures es troben especialment en contacte, el respecte necessari a la diversitat té un límit: que no generi noves discriminacions. Això sense oblidar que de manera general l'actitud de respecte ha de tenir en compte que tots els elements culturals són discutibles i renovables i estan oberts al debat.

A l'escola el respecte es concreta en la consideració cap a tots els altres membres de la comunitat, en l'acceptació dels seus drets i, especialment, en

la necessitat d'utilitzar determinades pràctiques de salutació, comiat, excusa i demanda que atorguen i reconeixen condició d'humanitat i d'igualtat.

Aquesta competència està especialment relacionada amb la 3, *Qüestionar-se i usar l'argumentació per superar prejudicis i consolidar el pensament propi*, i la 5, *Aplicar el diàleg com a eina d'entesa i participació en les relacions entre les persones*.

Continguts clau

- Les diferències de gènere, origen, creença o cultura com un element enriquidor de les relacions interpersonals.
- Drets i deures en l'àmbit escolar, familiar i de l'entorn proper.
- La convivència en els diferents àmbits propers: la família, l'aula, el grup d'amics... actituds, lèxic, gestualitat i conductes exemplars i de referència.
- Drets i deures individuals i col·lectius recollits en les declaracions universals dels drets humans i dels infants.
- Drets i deures individuals i col·lectius recollits en la legislació vigent.
- Elements i característiques de les cultures de l'entorn.
- Prejudicis i estereotips propis i aliens.

Orientacions metodològiques

Per afavorir les actituds respectuoses és imprescindible que el mestre, amb el seu exemple, mostri als alumnes que el lèxic i les expressions, el to de veu, la gestualitat i les postures, entre d'altres, són elements que cal adaptar als destinataris i a les situacions per tal de fer-ne evidents la importància i la consideració que ens mereixen.

Cal crear a l'aula un ambient que afavoreixi el debat, la conversa i la bona entesa: s'ha d'aconseguir que la diversitat de les opinions no derivi en comentaris o atacs a les persones. En aquest sentit, són millors expressions com ara “esteu d'acord amb el que diu la Maite?” que no pas “esteu d'acord amb la Maite?”. Les diverses oportunitats de diàleg col·lectiu que es produeixen a l'aula donaran ocasió per practicar aquest enfocament.

Són convenients activitats com les dramatitzacions o les simulacions en les quals es mostrin diverses conductes i que s'analitzin després. Però sempre seran preferibles com a referència les situacions extremes de la realitat i de la vida quotidiana, com més properes i significatives per a l'alumne millor: situacions que s'han produït en una sortida, una situació experimentada per un alumne, una conducta observada freqüentment a la televisió... En aquest sentit, també és útil l'anàlisi de fragments de pel·lícules o de novel·les.

La presència a la classe d'alumnes de cultures diferents serà un motiu i un element útil per conèixer la diversitat que aporten: les creences, les tradicions, els hàbits, la manera com es relacionen les persones... Serà bo parlar d'aquestes aportacions culturals i contrastar-les entre elles i intentar situar-les en el seu origen i el seu context. Les festes populars que se celebren a l'escola poden ser una bona oportunitat, entre d'altres, per fer aquest treball (“com se celebra la festa de Nadal i el canvi d'any en altres cultures?”, “hi ha festes i tradicions relacionades amb la mort en altres països?” i, fins i tot, “és el futbol l'esport més popular en totes les cultures?”...).

Cal assegurar que els alumnes coneguin tant la Declaració dels Drets Humans com la dels Infants. Es poden buscar fórmules motivadores i comprensives, com fer dramatitzacions, fer exposicions, organitzar debats, dibuixar aques, buscar notícies als mitjans de comunicació on es faci referència a situacions en què aquests drets són respectats o vulnerats.

Orientacions per a l'avaluació

Per avaluar aquesta competència el mestre haurà d'observar fins a quin punt la conducta dels alumnes s'adequa als principis de respecte i respecte actiu: es fixarà en la manera com es parlen entre ells, com juguen, com es dirigeixen als adults, com treballen en equip... Podrà fer aquesta observació en qualsevol moment i en qualsevol àmbit de l'activitat escolar.

També es pot observar com els alumnes discriminen les conductes que són respectuoses de les que no ho són, oferint-los models que hagin de valorar. Amb aquest objectiu es pot proposar l'anàlisi de casos reals trets dels mitjans de comunicació, de situacions imaginades, d'escenes de pel·lícules, de fragments de llibres...

Finalment també hi ha la possibilitat d'avaluar els coneixements que tenen de la Declaració Universal dels Drets Humans i de la dels Infants observant si hi fan referències en les seves opinions i argumentacions i demanant-ne explícitament el coneixement.

	Molt sovint	Sovint	Alguna vegada	Gairebé mai	Observacions
Respecta els companys.					
Respecta els mestres.					
Respecta el personal no docent.					
Té present les opinions i les idees dels altres.					
Respecta les opcions i les creences dels altres.					
Té present la diferència entre els drets i els deures.					
...					

COMPETÈNCIA 5

Aplicar el diàleg com a eina d'entesa i participació en les relacions entre les persones

Explicació

Dialogar consisteix a comunicar i compartir les pròpies opinions, pensaments i sentiments i a copsar i compartir els d'altres persones. La dinàmica del diàleg implica un procés recursiu d'enraonar i escoltar, i es proposa com a eina privilegiada per tractar els conflictes interpersonals.

El diàleg és una eina d'entesa que té un paper fonamental en l'educació. I en aquest aspecte, l'escola és un dels marcs idonis perquè l'alumnat n'adquireixi les actituds i habilitats fonamentals.

De parlar i conversar en sabem tots, de dialogar n'hem d'aprendre. Hi ha alguns aspectes bàsics que des de la infància cal conrear si volem una bona collita en aquest àmbit. El diàleg exigeix llibertat de parlar, però també una bona disposició per escoltar. L'escolta és una mostra de respecte imprescindible perquè un diàleg arribi a bon port.

És condició per al diàleg acceptar amb humilitat que ningú no té tota la veritat. Així, buscar la veritat amb els altres pot enriquir molt el propi horitzó. Això implica no adoptar postures intransigents. Però a aquesta fita s'hi arriba de manera progressiva. Els infants quan creixen, i al llarg de l'educació primària, van abandonant els punts de vista més egocèntrics i són capaços d'incorporar les actituds necessàries per al diàleg. L'escola afavoreix la maduració en aquest aspecte quan ofereix el clima de serenitat i calma en el qual ha de transcórrer necessàriament el bon fer d'aquesta conversa respectuosa.

El diàleg també és la base per a la participació. Els ciutadans incidim en les decisions que afecten la col·lectivitat a partir del contrast de les diferents alternatives possibles, i després d'estudiar-ne els avantatges i els inconvenients. Tant a l'aula, com al centre, com en la societat en general, cal aprendre a escoltar els altres, a tenir en compte les seves propostes i a reconsiderar les nostres si no són les més adequades.

El diàleg demana, tant a qui parla com a qui escolta, l'adopció d'actituds intel·lectuals i d'actituds afectives. D'entre les actituds intel·lectuals hi ha la

d'exploració, la recerca de criteris, la racionalitat, l'acceptació de la pluralitat i de la diferència. Les actituds afectives fan referència a l'autoafirmació sense inhibició ni agressió, a la consideració envers la intervenció de l'altre, a la confiança i a l'autocontrol al llarg de tot el procés. Aquestes actituds no només es palesen en l'expressió oral sinó també en el llenguatge corporal de les persones interlocutores.

D'altra banda, el diàleg constitueix la metodologia més adequada per a la formació democràtica d'infants i joves, perquè d'una banda facilita la construcció del coneixement de forma compartida i, de l'altra, capacita per aprendre a pensar sobre el món en què vivim (pensament crític) i a plantejar propostes alternatives per construir un món millor (pensament creatiu).

La competència s'aplica a contextos de conflicte a l'abast de l'alumnat, susceptibles de ser resolts o transformats, tot i que pot aplicar-se també a contextos més allunyats. Suposa saber posar en relleu els elements diferents d'un conflicte: les parts o actors, les seves actituds i pensaments, les seves accions, els interessos en joc, les persones que, sense ser-ne part, en són afectades. També inclou ser capaç de prevenir el conflicte o aturar-ne l'escalada, així com d'aprendre a abordar cooperativament els conflictes en què s'és part, tot evitant l'actitud competitiva, la inhibida o l'autodestructiva.

El tractament dels conflictes per mitjà del diàleg i els valors que l'han d'acompanyar es vincula a la promoció de la cultura de la pau que comporta la capacitat de descobrir i combatre la violència directa, tant oberta com amagada, així com la violència estructural.

Aquesta competència està estretament relacionada amb la competència 4, *Mostrar actituds de respecte actiu envers les persones, les seves idees, opcions, creences i les cultures que les conformen*, i la competència 6, *Adoptar hàbits d'aprenentatge cooperatiu que promoguin el compromís personal i les actituds de convivència* i amb les tres competències de la dimensió ciutadana de l'àmbit del medi.

Continguts clau

- Estratègies per al diàleg: l'argumentació, la contraargumentació, les proves...
- L'assertivitat com a forma d'expressió d'opinions i judicis.
- Emocions i sentiments propis i aliens.
- Conductes empàtiques. Exemples i característiques.
- Estratègies de mediació i gestió positiva de conflictes.
- La pau i la violència: situacions quotidianes i estructurals.

Orientacions metodològiques

Perquè els alumnes puguin treballar de forma dialògica han de trobar-se en un espai físic, en una distribució grupal i en un ambient general que ho afavoreixin. Així, per exemple, serà necessari seure sovint en rotllana com a manera facilitadora d'una conversa atenta i respectuosa.

D'altra banda, cal assegurar que el diàleg ajudi a superar les tensions subterrànies i els conflictes latents que hi puguin haver entre els alumnes. El mestre ha de ser conscient que certes situacions de tensió no són idònies per al diàleg i, per tant, cal evitar-les tot posposant-lo un temps si cal o canviant de persones interlocutores. Serà fonamental insistir en l'ús d'un llenguatge precís i clar per evitar interpretacions errònies o malfiances i, al mateix temps, per mantenir l'atenció dels oients.

Atès que el diàleg implica parlar i escoltar, es donarà la mateixa importància a les dues activitats. Hem d'afavorir una escolta activa que es manifesta també en el llenguatge no verbal dels interlocutors i es revela quan s'és capaç de parafrasejar les intervencions de l'altra part. Cal, doncs, animar els alumnes a utilitzar expressions com ara "tal com ha dit en Boris..." o "la Glòria ha dit que... i no ho acabo de veure clar".

Per defensar una postura o actitud cal usar la raó i aportar fets o proves (exemples o experiències) que ajudin a fer comprendre el que volem comunicar: "pots aportar alguna experiència?", "tens alguna anècdota?", "tens un bon exemple?". Cal demanar als alumnes que siguin objectius i que tinguin en compte que poden dissentir de les opinions, però això no ha de significar que es desqualifiqui la persona.

Hi ha estructures formals de participació com les reunions de delegats, les assemblees, les tutories, les mediacions... que ofereixen moltes oportunitats d'aplicar el diàleg perquè demanen acords i la integració de posicionaments diversos.

En definitiva, s'ha de posar l'accent en el fet que l'habilitat per comunicar-se bé amb els altres no és una cosa innata, que es pot aprendre i que tots tenim el potencial de poder comunicar-nos més eficaçment i que ho podem aconseguir.

Orientacions per a l'avaluació

Un dels elements de l'avaluació contínua de la competència ha de ser l'observació dels diàlegs a l'aula. Aquesta observació la pot fer el mestre, però també la poden fer els mateixos alumnes si els donem criteris sobre el que s'ha d'observar:

- Respectar el torn de paraula.
- Donar raons de les pròpies opinions.
- Seguir el fil del que han dit els companys abans.
- Ajudar a avançar en el diàleg (no repetint...).
- Adoptar la perspectiva de l'altre.
- Aportar alternatives noves.
- Mantenir l'atenció al llarg de la sessió.
- No parlar amb els companys del costat.
- Canviar d'opinió després d'escoltar els altres.

Aquests criteris es poden utilitzar tant per a l'avaluació que fa el docent com per a la coavaluació i l'autoavaluació de l'alumne.

En la taula d'observació podem utilitzar els criteris que els mateixos alumnes s'han imposat o bé podem confeccionar-ne una seguint aquest model:

	Molt sovint	Sovint	Alguna vegada	Gairebé mai	Observacions
Escolta atentament.					
Utilitza un llenguatge no verbal que mostra interès.					
Comprèn els missatges amb claredat.					
Respon de forma clara i precisa.					
Participa activament.					
Té idees pròpies.					
...					

COMPETÈNCIA 6

Adoptar hàbits d'aprenentatge cooperatiu que promoguin el compromís personal i les actituds de convivència

Explicació

En un món complex, divers i plural, l'escola ha d'afavorir el desenvolupament de futurs ciutadans que siguin capaços de contribuir a construir una societat integradora, que respectin totes les persones i que reconeixin que la diferència no pot ser motiu de desigualtat. El treball a l'escola, a l'aula, ha de facilitar conviure plegats, aprendre, assumir i respectar les diferències per fomentar la cohesió i afavorir el desenvolupament integral de cada infant.

Així, l'escola ha de ser un espai en què els nens i les nenes interactuïn amb respecte amb companys diferents, participin en la vida de l'escola de manera responsable, compromesa i igualitària i que visquin les diferències i les respectin com una oportunitat per aprendre i per conviure positivament.

L'aprenentatge cooperatiu és una estratègia que possibilita aquestes interaccions i, a més, permet practicar la responsabilitat i el compromís, tant individual com col·lectiu. La participació cooperativa permet que els nens i les nenes es responsabilitzin de les seves decisions, de les seves accions i de les conseqüències que tenen sobre ells mateixos, sobre els altres i, fins i tot, sobre el seu entorn proper. Aprendre es converteix en un objectiu comú, per tant, individual i grupal.

Fer treballar els alumnes de manera cooperativa és més que posar-los en situació de treballar junts. El treball cooperatiu és una estratègia amb uns objectius concrets: la responsabilitat i el compromís individual, l'autoreflexió del grup, el procés i els resultats compartits... Contribueix també a l'escolta activa, a la capacitat de diàleg i a l'habilitat d'oferir i demanar ajuda... Tot plegat millora la capacitat de comunicar-se i de relacionar-se amb els altres.

L'assoliment d'aquesta competència es relaciona amb la competència 4, *Mostrar actituds de respecte actiu envers les persones, les seves idees, opcions, creences i les cultures que les conformen* i amb la competència 5, *Aplicar el diàleg com a eina d'entesa i participació en les relacions entre les persones*.

Continguts clau

- Normes del treball cooperatiu: fixació dels objectius comuns, autoregulació de la conducta, establiment de rols...
- Conductes assertives i empàtiques: exemples i característiques.
- Conductes responsables i coresponsables: exemples i característiques.
- Expressions de reconeixement, agraïment, disculpa i elogi.
- Estratègies de mediació i gestió positiva de conflictes.

Orientacions metodològiques

Per portar a la pràctica l'aprenentatge cooperatiu, els mestres han d'assumir canvis en les maneres de fer més tradicionals i han de reforçar el seu paper com a facilitadors. A l'aula, cal crear un clima propici per a la cooperació, l'ajuda mútua i la solidaritat. Cal també establir vincles afectius i que cada membre de l'equip assumeixi el seu rol de manera compromesa i responsable.

És important també que el mestre promogui i mantingui la motivació dels alumnes per la feina. La interacció positiva, l'animació i la col·laboració recíproques, i fins i tot l'èxit compartit, hi contribuiran. També haurà de reconèixer i valorar l'esforç individual i col·lectiu que es necessita per fer un bon treball.

El docent ha d'afavorir que siguin els mateixos alumnes els qui demanin i ofereixin ajuda, tant entre ells mateixos com als docents. D'aquesta manera es fomenta l'aprenentatge entre iguals, sigui de continguts, sigui de valors. Mentre els nens i les nenes treballen i aprenen cooperativament, els mestres han de facilitar i avaluar aquest aprenentatge mitjançant l'observació i l'anàlisi del procés i dels resultats.

Facilitar que el treball cooperatiu esdevingui un hàbit passa perquè els alumnes incorporin i interioritzin les destreses necessàries, de manera que arribin a treballar cooperativament de manera natural i sense necessitat de control extern. Caldrà distribuir rols (coordinador, secretari, observador...), establir conjuntament les normes (respecte, ajuda mútua...), planificar (decidir què cal fer, distribuir les tasques, establir itineraris, entrenar destreses...) i avaluar (autoavaluació, coavaluació...). D'aquesta manera i amb la pràctica sistemàtica es podrà contribuir al desenvolupament de l'autonomia i l'autogestió. En la consolidació dels hàbits de treball cooperatiu de l'alumnat també hi tindrà un paper important que aquesta proposta pedagògica impregni les maneres de fer de tota la comunitat educativa. Més enllà de treballar cooperativament en una àrea concreta i en una aula, serà interessant plantejar projectes interdisciplinaris, de cicle i d'escola.

És important ser conscients que aprendre a treballar cooperativament és un procés en què hi pot haver, en un principi, la sensació de descontrol, que no s'avança, que a l'aula hi ha molt soroll... però cal donar-se temps i treballar de manera planificada i sistemàtica per tal de consolidar les habilitats i que esdevinguin hàbits.

Orientacions per a l'avaluació

En l'avaluació de l'aprenentatge cooperatiu es poden considerar dues dimensions: la personal i la de grup.

Per a la dimensió personal es proposa una taula d'observació com la que s'ha utilitzat en les altres competències i per a la dimensió de grup, una activitat de coavaluació a partir d'una rúbrica. Una altra possibilitat seria proposar una narració en què els alumnes expliquin els passos seguits en el treball i els vagin valorant.

Es poden utilitzar els criteris proposats tant per a l'avaluació del docent com per a la coavaluació i l'autoavaluació de l'alumne.

Taula d'observació:

	Molt sovint	Sovint	Alguna vegada	Gairebé mai	Observacions
Ha aportat informació adequada al grup.					
S'ha mostrat receptiu vers les aportacions dels altres.					
Ha fet la tasca que li corresponia de manera acurada.					
Ha ajudat els companys del grup.					
Ha contribuït a crear un bon clima de treball.					
Ha acceptat les decisions del grup.					
...					

Rúbrica per a la coavaluació (avaluació de grup):

Com ens hem organitzat?	Hem tingut problemes per organitzar-nos.	Ens hem organitzat amb l'ajuda del mestre.	Ens hem organitzat amb alguna ajuda puntual del mestre.	Ens hem organitzat de manera autònoma.
Com ens hem implicat?	Només una part del grup s'ha implicat.	Quasi tothom s'ha implicat.	Tothom s'ha implicat però uns més que altres.	Tots els membres del grup s'han implicat igual.
Com ens hem relacionat?	Hem tingut problemes per escoltar-nos i respectar-nos.	Normalment la majoria ens hem escoltat i respectat.	Gairebé tothom ha escoltat i ha respectat els altres.	Tots els membres del grup ens hem escoltat sempre amb respecte.
Com hem pres les decisions?	No hem arribat a acords.	Hem aconseguit acords, però no tothom ha participat en la presa de decisions.	Hem aconseguit acords, i gairebé tothom ha participat en la presa de decisions.	Els acords s'han pres per consens de tots els membres del grup.
Com valorem el resultat final?	El resultat no ha estat bo.	El resultat no ha estat gaire bo.	El resultat ha estat bastant bo.	El resultat ha estat molt bo.
Com valorem el que has après?	No he après gairebé res.	He après algunes coses tot i que no m'ha interessat gaire.	He après bastant i m'ha interessat força.	He après molt i m'ha interessat molt.

Dimensió social

Aquesta dimensió es refereix als rols socials de la persona, és a dir, aquells que amplien l'àmbit de l'actuació del món interpersonal al món social, més enllà de les relacions que s'estableixen amb les persones amb qui compartim la quotidianitat.

Les competències d'aquesta dimensió proposen que l'adquisició d'aquests rols es desenvolupi de forma crítica i que estiguin destinats a la millora de l'entorn, sigui natural, social o polític. Així mateix, capaciten per actuar amb criteris davant dels canvis científicotecnològics i fan èmfasi en l'acció col·lectiva i la capacitat d'actuar cooperativament, amb objectius compartits, projectant aquesta acció al món d'avui i de demà.

Els coneixements i les actituds pròpies de les dimensions anteriors, personal i interpersonal, seran la base per a l'assoliment d'aquestes competències. Les habilitats assolides de raonament i de relació permetran establir una relació ètica amb l'entorn afavoridora de la convivència i de la resolució de les situacions d'injustícia.

La dimensió inclou les competències següents:

- **Competència 7.** Analitzar l'entorn amb criteris ètics per cercar solucions alternatives als problemes.
- **Competència 8.** Mostrar actituds de servei i de compromís social, especialment davant de les situacions d'injustícia.

COMPETÈNCIA 7

Analitzar l'entorn amb criteris ètics per cercar solucions alternatives als problemes

Explicació

El nostre entorn està constituït per dues realitats: una física i una altra d'humana. Hem de recordar que quan parlem d'entorn tenim present els elements naturals i l'existència de les persones, així com de les seves interrelacions i, ara també, l'entorn virtual. Per analitzar-lo convé ser conscients de les relacions que s'estableixen entre ambdues realitats.

Sovint, a l'escola, aquesta anàlisi s'acostuma a donar d'una manera lògica i lineal. S'inicia amb l'entorn més proper per acabar a l'Univers. En aquests moments, però, els avenços tecnològics fan que aquest coneixement de l'entorn es pugui abordar de manera virtual. Els infants, a més, hi tenen accés des de molt petits, de manera que la proximitat i la llunyania queden relativitzades.

En principi, aquesta possibilitat que tenim com a persones d'apropar-nos a entorns llunyans és enriquidora sempre que no signifiqui que deixem de sentir-nos responsables del que passa al nostre voltant. Atès que hi ha aquesta possibilitat tan oberta, l'anàlisi de l'entorn ha de basar-se en criteris ètics, perquè des de l'entorn ens arriben demandes que ens reclamen la col·laboració en el manteniment i millora d'un món per a tothom i també per a aquells que encara han d'arribar. Cal, doncs, fomentar en els alumnes una consciència social i ecològica que ha de ser la base en la recerca de solucions alternatives als problemes que presenta la realitat present i futura.

Per tant, una forma d'analitzar aquest entorn és advertint les seves conseqüències ètiques. En tot

cas, el disseny de les mesures que poden millorar el nostre entorn i les relacions que hi establim reclamen formes creatives diverses, que sorgiran del diàleg, de la reflexió i del contrast amb la realitat.

En aquest sentit, aquesta competència es relaciona amb les competències 5, *Aplicar el diàleg com a eina d'entesa i participació en les relacions entre les persones*, i 8, *Mostrar actituds de servei i de compromís social, especialment davant de les situacions d'injustícia*. També es vincula amb les dimensions de l'àrea de medi.

Continguts clau

- Característiques del pensament argumentatiu: causa-efecte, mitjà-finalitat, relació part-tot...
- Estratègies del pensament crític i creatiu.
- Fases en el procés de resolució de problemes: cerca de solucions i alternatives.
- Dilemes ètics presents en l'entorn.
- Relació amb l'entorn: implicacions socials i naturals de la pròpia conducta.
- Situacions de marginació, discriminació i injustícia social en l'entorn local i en el món. Causes que les provoquen.
- Drets i deures individuals i col·lectius recollits en les declaracions universals dels drets humans i dels infants.
- Drets i deures individuals i col·lectius recollits en la legislació vigent.
- La pau i la violència: situacions quotidianes i estructurals.

Orientacions metodològiques

El mestre ha d'organitzar i aprofitar activitats que afavoreixin el coneixement de l'entorn més immediat. Per això haurà de potenciar l'observació i la creació d'instruments que permetin adquirir aquest coneixement amb rigor.

L'observació dels elements que componen un entorn determinat ha de portar els alumnes a descobrir les relacions de caràcter ètic que s'estableixen entre els elements que el constitueixen. Per exemple: si observem la zona de pati podem establir criteris d'ús a partir de les propostes dels alumnes. Uns reclamaran espais per practicar un esport, altres per jugar i altres per reunir-se i parlar. A més, les diferències d'edat han de ser una part dels criteris que tinguem presents.

Cal potenciar activitats que facilitin que els alumnes es plantegin de manera conjunta els problemes que els afecten i que responguin de manera individual i col·lectiva a preguntes com: "Les coses que observem, els fenòmens que analitzem, poden ser d'una altra manera?". Els alumnes poden confeccionar textos narratius o expositius que exemplifiquin un problema de l'entorn, realitzar produccions pictòriques o organitzar exposicions de fotografies, entre d'altres.

S'han de promocionar activitats que permetin observar, recollir informació, classificar-la, comparar-la en el seu procés temporal i amb altres realitats semblants. Per fer-ho cal aproximar-se a la realitat des de perspectives diferents i procurar que aquestes perspectives, sempre que sigui possible, siguin complementàries. Podem tornar a exemplificar aquests plantejaments amb el pati com a espai social que reuneix nens de diferents edats, que necessiten coses diferents que es poden interpretar com a compatibles i no necessàriament oposades, i buscar com ho han fet altres escoles, quines propostes han considerat... A partir d'aquí caldrà extrapolar-ho a altres situacions més allunyades (les places i els carrers, els transports públics, els serveis socials...).

Els mestres han de posar els infants en disposició de participar en els processos de decisió sobre allò que afecta la transformació de l'entorn i la millora de la convivència. Es poden comentar a la classe, per exemple, les transformacions urbanístiques del poble o del barri, les reivindicacions per la qualitat dels equipaments... El treball ètic sobre l'entorn reclama no només debat sinó també actuacions d'intervenció en el medi, com les que es proposen en la competència següent.

En tot aquest procés les tecnologies de la informació i del coneixement són eines molt valuoses perquè l'assoliment d'aquesta competència arribi a bon port. Per exemple, es poden cercar a Internet altres models, es poden buscar dades estadístiques, es poden dissenyar gràfics...

Orientacions per a l'avaluació

Les activitats adreçades a impulsar la competència que incloguin l'observació del que ens envolta i de les relacions amb les persones amb qui convivim, així com la capacitat creativa de trobar noves i millors fórmules per viure i convida, constitueixen la base de l'avaluació d'aquesta competència. Els debats a classe i la participació en les actuacions enfocades a la comunitat seran l'àmbit adequat per observar l'assoliment d'aquesta competència.

També es poden presentar als alumnes exemples concrets de dilemes ètics trets de l'entorn o dels mitjans de comunicació o simulats perquè puguin plantejar-hi respostes i alternatives.

A títol d'exemple, es proposen els indicadors següents:

	Molt sovint	Sovint	Alguna vegada	Gairebé mai	Observacions
Observa críticament l'entorn en la seva dimensió ètica.					
Identifica les implicacions ètiques del que passa al seu voltant.					
Col·labora en la recerca d'alternatives.					
Cerca respostes alternatives als problemes ètics de l'entorn.					
...					

COMPETÈNCIA 8

Mostrar actituds de servei i de compromís social, especialment davant de les situacions d'injustícia

Explicació

Per contribuir a la millora de la nostra societat les persones han de desenvolupar actituds de servei i estar disposades a assumir compromisos que facilitin i promoguin la convivència. Del que es tracta és de fomentar tot allò que permeti viure al costat dels altres i arribar al bé comú, sabent que aquest fet comporta, moltes vegades, renúncies individuals.

Mostrar una actitud de servei implica estar atents i conèixer les necessitats dels altres i contribuir a la satisfacció d'aquestes necessitats. Els infants viuen els casos d'injustícia amb una gran sensibilitat. Cal vehicular aquest sentiment perquè derivi en una acció d'ajuda, de col·laboració, de reflexió, d'escolta...

El compromís es presenta quan l'actitud de servei és responsable, continuada i permanent i quan s'aplica sobre un entorn que depassa l'àmbit més pròxim, cosa que s'esdevé més fàcilment en els alumnes més grans.

En el nostre univers cultural la justícia està representada per una figura femenina que té els ulls tapats i que sosté unes balances en una mà. Tots sabem, però, que la justícia no és cega i potser no és bo que ho sigui perquè es pot confondre amb la legalitat —el conjunt de normes que una societat accepta per regular la seva convivència. La

justícia va més enllà dels codis legals i no pot prescindir del context on es dona l'acció humana: la injustícia pot ser de vegades legal i la justícia, il·legal! Les situacions d'injustícia tindran com a referent, més aviat, les declaracions internacionals dels drets humans i dels infants.

Aquesta competència es relaciona especialment amb la 7, *Analitzar l'entorn amb criteris ètics per cercar solucions alternatives als problemes*, en el sentit que la reflexió i l'acció han de ser dos components indissolubles de l'actuació de les persones en l'entorn.

Continguts clau

- Drets i deures dels infants i dels adults en les declaracions internacionals.
- Drets i deures individuals i col·lectius recollits en la legislació vigent.
- Situacions de marginació, discriminació i injustícia social en l'entorn local i en el món. Causes que les provoquen.
- La pau i la violència: situacions quotidianes i estructurals.
- Dilemes ètics presents en l'entorn quotidià.
- Relació amb l'entorn: implicacions socials i naturals de la pròpia conducta.
- Conductes solidàries i altruistes. Exemples i característiques.

Orientacions metodològiques

El verb *mostrar* té una gran importància. La té sempre en l'acció educativa, però en aquest cas encara més perquè del que es tracta és de presentar als alumnes situacions que portin a descobrir la injustícia present en algunes de les nostres actuacions, per petites i senzilles que siguin, que permetin identificar els nivells d'injustícia en la vida social i també que permetin distingir entre legalitat i justícia.

Aquesta competència ha de ser treballada sobretot des de la quotidianitat de la vida escolar. L'escola desenvolupa un seguit d'accions que necessiten la col·laboració i el compromís responsable de tothom: l'ordre, la neteja, el reciclatge, l'acompanyament dels més petits... És bo organitzar aquestes activitats fent-hi participar els alumnes.

També és bo aprofitar tot el que passa al nostre entorn, des del més proper fins al més llunyà, i analitzar quin grau de justícia o d'injustícia trobem en les accions humanes i quin grau de relació hi ha entre la justícia i la legalitat. Analitzar, per exemple, els casos de desnonaments, exemples de pobresa, reivindicacions veïnals..., són exercicis que donen molts elements per al debat. També es pot fer servir el món de la ficció literària i cinematogràfica.

Algunes d'aquestes activitats es poden convertir en accions adreçades a la col·lectivitat més propera o més llunyana —participar en un recapte d'aliments analitzant per què es fan aquesta mena d'activitats, revisar i proposar canvis en els espais de la ciutat per facilitar la mobilitat de totes les persones...— i ben segur ajuden a millorar el nivell de compromís social tan necessari perquè la societat esdevingui més justa i més igualitària.

Orientacions per a l'avaluació

Per avaluar aquesta competència cal observar com actua l'alumne en la seva relació amb els altres i especialment en les activitats de servei a la comunitat. Els aspectes que ens mostraran el seu assoliment poden ser, entre d'altres, els que es presenten en aquesta taula:

	Molt sovint	Sovint	Alguna vegada	Gairebé mai	Observacions
Es mostra sensible a les necessitats dels altres.					
Col·labora en les feines de servei a la comunitat.					
Assumeix les seves responsabilitats.					
Valora i analitza les actuacions dels altres atenent a criteris de justícia.					
Ajuda els altres quan ho necessiten.					
...					

Annex 1

Continguts clau de les competències

Continguts clau	Competències							
	1	2	3	4	5	6	7	8
1. Autonomia i responsabilitat	■							
2. Coherència	■							
3. Normes i límits en les actuacions quotidianes	■							
4. Implicacions de la pròpia conducta en l'entorn	■						■	■
5. Conductes assertives i empàtiques		■			■	■		
6. Resolució de problemes i presa de decisions		■					■	
7. Pensament crític i creatiu		■					■	
8. Autoconeixement i autoestima		■						
9. Emocions i sentiments		■			■			
10. Prevenció i resolució de problemes o conflictes		■			■	■		
11. Voluntat i esforç		■						
12. Estratègies per al diàleg			■		■			
13. Pensament argumentatiu			■				■	
14. Prejudicis i estereotips			■	■				
15. Situacions de marginació, discriminació i injustícia social			■				■	■
16. Mitjans de comunicació			■					
17. Diferències de gènere, origen, creença o cultura				■				
18. Drets i deures				■			■	■
19. Convivència en els diferents àmbits propers				■				
20. Elements i característiques de les cultures de l'entorn				■				
21. La pau i la violència					■		■	■
22. Treball cooperatiu						■		
23. Expressions de reconeixement, agraïment, disculpa i elogi						■		
24. Dilemes ètics presents en l'entorn							■	■
25. Solidaritat i altruisme								■

Annex 2

ARC (aplicació de recursos al currículum)

La creació, la cerca i la selecció de recursos és una pràctica habitual entre els docents i els centres educatius. En l'actualitat, es generen una gran quantitat d'activitats i materials diversos adreçats a les diferents etapes educatives.

El Departament d'Ensenyament, recollint aquesta realitat, posa a disposició dels docents l'aplicació de recursos al currículum (ARC), un espai estructurat i organitzat que permet accedir a propostes didàctiques vinculades als continguts del currículum i que ajuden a avançar en l'exemplificació de les orientacions per al desplegament de les competències bàsiques.

L'ARC és un espai al servei dels mestres i dels professors on es recullen propostes per enriquir la pràctica a l'aula i contribuir a la millora dels aprenentatges de l'alumnat. Ofereix activitats vinculades als continguts clau, que exemplifiquen orientacions metodològiques recollides en els documents de desplegament de les competències bàsiques. Aquestes activitats són fruit de l'expertesa dels docents que volen compartir la seva pràctica en forma de propostes didàctiques experimentades a l'aula.

Les propostes didàctiques, validades pel Departament d'Ensenyament, es presenten a l'ARC amb una breu explicació i una fitxa que conté la descripció detallada de la proposta, els objectius, els recursos emprats i les orientacions metodològiques.

Cada proposta de l'ARC mostra els continguts curriculars i les competències que s'hi desenvolupen, i la majoria de propostes incorporen documents adjunts, tant per al professorat com per a l'alumnat: guies didàctiques, rúbriques d'avaluació, quaderns de treball i altres tipus de materials. Aquests materials són variats pel que fa al format: documents de text, documents PDF, quaderns virtuals, materials per a pissarres digitals i altres formats.

L'ARC és un projecte col·lectiu en evolució que creix dia a dia a favor de l'èxit escolar. S'hi pot accedir des de l'adreça <http://apliense.xtec.cat/arc>.